

Lípa Jan

Lékařská fakulta, Univerzita Karlova

Dolista Josef

Lékařská fakulta, Husitská teologická fakulta, Univerzita Karlova
Prague, Czech Republic

Ne-uzavření konkordátu mezi ČR a Svatým stolcem / *The non-concordat between the Czech Republic and the Holy See*

Summary

The thesis presents the issue of the possibility of not closing the concordat between the Czech Republic and the Holy See from the historical and present point of view. It shows the development of international relations between the Czech Republic and the Holy See in terms of efforts to conclude an international treaty (and previous treaties) - the so-called Concordat, which faithfully replicate the entire development of relations between the two subjects of international law. It shows the issue of the Austrian Concordat of 1855, the Concordat Modus vivendi Treaty of 1928, the draft of the new Concordat of 2002 and the secret negotiations on the new Concordat of 2014. Further efforts to self-determine clerics and believers in the Czech Republic by concluding a new international treaty can be expected. The possible conclusion of the new wording will thus be based on the current political situation and the majority consensus, perhaps, for example, as defining against Islamization in the sense of non-indigenous cultures rather than threats of terrorism. Given the current state of secularization, it can be stated that the new Concordat is not necessarily necessary at the moment, and its closure and ratification is not the order of the day.

Key words: Holy See, Concordat, Modus vivendi, secularization.

ÚVOD

Předmětem této práce je problematika **Ne-uzavření konkordátu mezi ČR a Svatým stolcem**. Realizace principů náboženské svobody má ve všech svobodných zemích na celém světě svůj základ v obecných zásadách vymezených multilaterálními mezinárodními smlouvami. A to především smlouvami

o ochraně základních lidských práv. Kontrahenty jsou státy a mnohdy také Apoštolský stolec (Svatý stolec) jako státům naroveň postavený subjekt mezinárodního práva. V zemích středozápadní i středovýchodní Evropy a v románských zemích na jihozápadě tohoto kontinentu i v řadě zámořských zemí je nadto obvyklé, že náboženská svoboda je garantována ještě bilaterálními mezinárodními smlouvami o úpravě vzájemných vztahů se Svatým stolicem jako reprezentantem katolické církve. Ty dostaly v právní teorii název konkordáty nebo konkordátní smlouvy (přičemž oba výrazy jsou považovány za synonyma).¹

Samotná oblast církví a náboženských společností je upravena primárně zákonem č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, ve znění pozdějších novel (poslední vyhlášená ve Sbírce zákonů dne 23. 12. 2005). Tento zákon byl připravován ve velmi úzké součinnosti s církvemi ve dvou komisích pro otázky vztahu státu a církví. Zatím žádný jiný soukromoprávní subjekt nemohl tak výrazným způsobem ovlivnit zákon upravující jeho postavení a přímo zasahovat do jeho tvorby.²

Práce má deskriptivní charakter a jejím cílem je představit dosavadní vztahy ČR a Svatého stolce prezentované snahou o uzavření mezinárodní smlouvy (i minulých smluv) – tzv. konkordátu.

1. VYMEZENÍ PROBLEMATIKY

1.1. Právní subjektivita v mezinárodním právu

Typickým znakem každého právního řádu je, že stanoví práva a povinnosti konkrétním právním subjektům. Právní subjektivita určité entity je tedy vždy důsledkem právní úpravy. Zvláštnosti mezinárodního práva, jako řádu koordinačního neboli horizontálního, se výrazně promítají nejen do samotného seznamu právních subjektů, ale také do přesného vymezení rozsahu této subjektivity.³

1.2. Pojem mezinárodněprávní subjektivity

Pojem právní subjektivity znamená podle koncepce různých právních řádů způsobilost určité entity k právům a povinnostem. Tuto definici lze použít též pro účely vymezení subjektů mezinárodního práva. Vzhledem k specifickému horizontálnímu (koordinačnímu) charakteru mezinárodního řádu je někdy zmiňována i tzv. normotvorná způsobilost. To souvisí s tím, že v tradičním pojetí mezinárodního práva jsou subjekty mezinárodního práva nejen adresáty norem, ale také jejich tvůrci. Podle současné koncepce mezinárodního práva však není normotvorná způsobilost nutným předpokladem právní subjektivity podle mezinárodního práva.⁴ Samotná normotvorná způsobilost je vzhledem k postavení katolické církve (potažmo Svatého stolce) v rámci ČR více než jen diskutabilní.

1 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha, 2009, s. 23.

2 ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 136.

3 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010, s. 57.

4 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium, 2010, s. 57.

Původní subjektivita je charakteristická pro suverénní státy. Odvozenou subjektivitu mají zejména mezinárodní organizace, které jsou založeny na základě mezinárodní smlouvy uzavřené suverénními státy. Podle praxe MSD se ovšem mezinárodněprávní subjektivita neřídí ryze právní teorií, ale realitou a konkrétními potřebami mezinárodního společenství. Přitom různé jevy, jako jsou např. dynamický vývoj mezinárodní ochrany lidských práv a mezinárodního trestního práva, ale také propojenost mezinárodního a vnitrostátního práva, vyžadují, aby mezinárodní právo bylo uchopeno jako řád, z něhož plynou práva a povinnosti nejen státům a mezinárodním organizacím, ale také jednotlivcům.⁵

1.3. Seznam subjektů mezinárodního práva

Do seznamu subjektů mezinárodního práva lze (vedle států a mezinárodních organizací) zařadit mezinárodní (vládní) organizace, Svatý stolec, svrchovaný řád maltézských rytířů, Mezinárodní výbor Červeného kříže, povstalec a do určité míry také jednotlivce.⁶

1.4. Svatý stolec a Vatikán

V odborné debatě panují určité neshody, co se týče postavení Svatého stolce a Vatikánu. Zejména v období mezi světovými válkami byl Vatikán částečně vnímán jako entita, jejíž subjektivita je odlišná od subjektivity Svatého stolce. Někteří autoři ale dodnes zdůrazňují, že Vatikán je suverénním státem, v jehož čele stojí papež, a že oproti tomu Svatý stolec, v jehož čele též stojí papež, reprezentuje katolickou církev. Podle této teorie Vatikán splňuje klasické atributy státnosti (tzn. výkon státní moci nad územím a obyvatelstvem) a Svatý stolec je subjekt svého druhu (*sui generis*), protože státním územím nedisponuje. Vzhledem k tomu, že v čele Vatikánu a Svatého stolce stojí stejná osoba, lze ovšem uvítat současnou mezinárodní praxi, podle které papež v mezinárodních vztazích vystupuje téměř výlučně jako zástupce Svatého stolce.⁷

Pojem Svatého (Apoštolského) stolce

Dle kanonického práva podává definici Svatého či Apoštolského stolce Kodex kanonického práva CIC/1983 v kán. 361:

Apoštolský stolec nebo také Svatý stolec označuje v tomto kodexu nejen papeže, ale též Státní sekretariát, Radu pro veřejné záležitosti církve a ostatní složky římské kurie, pokud z povahy věci nebo z textové souvislosti nevyplývá něco jiného.

Zde je jednoznačně patrné, že kanonické právo chápe termíny *Sancta Sedes* a *Sedes Apostolica* jako záměnné. Z teologického rozboru této popisné definice vyplývá dvojitý prvek Svatého (Apoštolského) stolce:

- ◆ papež a úřad jeho primátu spojený se suverenitou duchovní povahy;
- ◆ papež s ostatními centrálními úřady katolické církve (zde je více zohledněno hledisko správního práva).⁸

5 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 58.

6 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 58.

7 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 59.

8 NĚMEC, D.: *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv*

1.5. Suverenita Svatého (Apoštolského) stolce

Papež sám (kán. 331 CIC/1983) i Svatý (Apoštolský) stolec tedy vystupují primárně jako centrální reprezentanti světové katolické církve, nějakou politickou veličinu Suverenita papeže a následně i Svatého (Apoštolského) stolce je proto specifické povahy. Není založena na stejném principu jako u států, ale na specifickém duchovním poslání papeže a Svatého (Apoštolského) stolce; proto hovoříme o duchovní (spirituální) suverenitě. Tato duchovní suverenita Svatého stolce byla uznávána i v době, kdy neovládal žádné státní teritorium (od dobytí Říma italskými vojsky r. 1870 až do lateránských dohod s Itálií r. 1929), což vedlo k tomu, že i v této době Svatý stolec udržoval a navazoval diplomatické styky, vysílal legáty a uzavíral mezinárodní smlouvy, a to mj. také s Československem. Svatý stolec nadále vystupuje jako reprezentant katolické církve v mezinárodním právu, a to především na základě mezinárodního práva obyčejového.⁹

1.6. Postavení Státu Vatikánského Města vůči Svatému (Apoštolskému) stolci

Vzájemný vztah Svatého (Apoštolského) stolce a Státu Vatikánského Města byl a dosud je vysvětlován různě. Značná část odborníků zaujímá monistické řešení, že pouze jeden z těchto dvou útvarů je subjektem mezinárodního práva; buď Svatý (Apoštolský) stolec (Stát Vatikánského Města je tu často představován jako jeho majetek), anebo Stát Vatikánského Města (vycházeje z postulátu, že pouze stát může být tvůrcem práva a subjektem mezinárodního práva), přičemž druhý názor je vyvrácen a vyvrácen samotnou skutečností pokračující mezinárodněprávní aktivity Svatého stolce v letech 1870-1929 bez územního základu. Proto se více prosazuje dualistická koncepce, v níž je Svatý (Apoštolský) stolec chápán jako nositel duchovní suverenity, Stát Vatikánského Města pak jako nositel státní, světské (časné) suverenity, zpravidla též jako garant plné nezávislosti a duchovní suverenity papeže a Svatého (Apoštolského) stolce.¹⁰

Praxe jde jednoznačně směrem dualistické koncepce: Stát Vatikánského Města je smluvní stranou více mnohostranných mezinárodních smluv a členem více mezinárodních organizací regulující typicky profánní oblasti (poštovní styk, ochrana duševního vlastnictví, turistický ruch atd.). Dokonce je Stát Vatikánského Města ve dvou případech subjektem dvoustranné mezinárodní smlouvy se státem (konkrétně s Itálií), kdy se jedná o ražení a užívání měny (nejprve italské liry, pak eura), přičemž druhá smlouva již ve svém názvu zdůrazňuje, že prostřednictvím Státu Vatikánského Města je smlouvou vázán i Svatý (Apoštolský) stolec.¹¹

s postkomunistickými zeměmi speciálně. In: Revue církevního práva, č. 43 (2/09). Praha. 2009, s. 82.

9 NĚMEC, D.: *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi speciálně.* In: Revue církevního práva, č. 43 (2/09). Praha. 2009, s. 83.

10 NĚMEC, D.: *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi speciálně.* In: Revue církevního práva, č. 43 (2/09). Praha. 2009, s. 85.

11 NĚMEC, D.: *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi speciálně.* In: Revue církevního práva, č. 43 (2/09). Praha. 2009, s. 86.

1.7. Stručný historický exkurz

Subjektivita Svatého stolce byla původně spjata s konkrétním územím, přičemž církevní stát v době své největší expanze zahrnoval výraznou část střední Itálie. Po obsazení italskými vojsky v roce 1870 a začlenění celého území do italského státu přestal církevní stát existovat. Svatý stolec však přesto zůstával subjektem mezinárodního práva a proto nadále např. uzavíral mezinárodní smlouvy (tzv. konkordáty) a udržoval diplomatické styky se suverénními státy.¹²

Lateránskou smlouvou, která byla v roce 1929 jménem Nejsvětější trojice uzavřena mezi Svatým stolcem na jedné straně a Itálií na straně druhé, se Vatikán stal územím Svatého stolce. V čl. 3 Lateránské smlouvy uznala Itálie neomezenou svrchovanou moc a jurisdikci Svatého stolce nad Vatikánem. Hranice Vatikánu byly definovány na mapě, která tvoří součást smlouvy.¹³

Mezinárodní aktivity Svatého stolce v praxi zdaleka přesahují záležitosti, které se vztahují ke konkrétnímu území Vatikánu (o rozloze 0,44 kilometru čtverečního a méně než 1 000 občanů, jejichž občanství vzniká na základě převzetí konkrétního církevního úřadu a zaniká opuštěním této funkce). V mezinárodních organizacích a na mezinárodních konferencích Svatý stolec zastupuje zájmy katolické církve sdružující přes 1,1 miliardy věřících. Se 178 státy udržuje Svatý stolec diplomatické vztahy Svatý stolec je členem řady mezinárodních organizací, jako jsou např. Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Světová organizace duševního Světová organizace duševního vlastnictví (WIPO) a některé technické organizace. U jiných mezinárodních organizací jako jsou Organizace spojených národů, Světová zdravotnická organizace (WHO) či Světová obchodní organizace (WTO) má Svatý stolec status pozorovatele.¹⁴

V českých zemích platil od roku 1855 konkordát uzavřený mezi rakouským císařstvím a Svatým stolcem, jehož účelem bylo mimo jiné vyrovnání s následky josefinismu. Konkordát upravující např. dozor církve v oblasti školství byl vládou císaře Františka Josefa II. Vypovězen s argumentem, že se po vyhlášení dogmatu o papežské neomylnosti v roce 1870 zásadně změnil charakter smluvní strany.¹⁵

Po navázání diplomatických styků v letech 1919 a 1920 došlo z rozhodnutí katolické církve k zmrazení těchto vztahů v období let 1925 až 1928 na protest proti oslavám památky Jana Husa v Československu. Diplomatické styky byly obnoveny plně až 2. 2. 1928. V souvislosti s uzavřením tzv. Modu vivendi mezi Československem a Svatým stolcem, i m. Modem vivendi měla být řešena situace, kdy Svatý stolec odmítal plně uznat nástupnická práva Československa ve vztahu k dřívější monarchii i ohledně jmenování církevních představitelů.¹⁶

12 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 59.

13 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 59.

14 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 59.

15 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 60.

16 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 181.

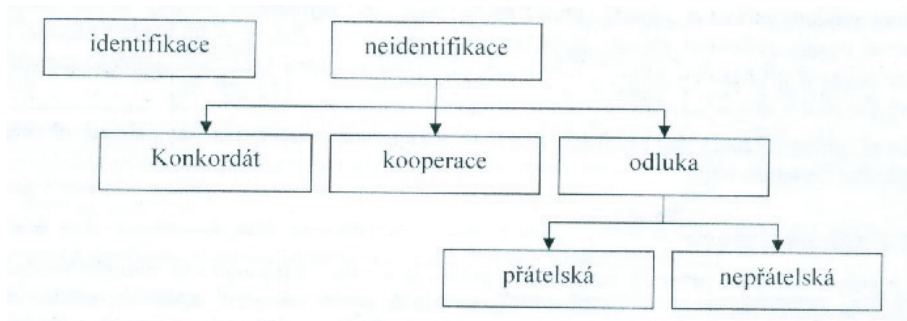
Po obnovení demokracie v Československu se obě smluvní strany během návštěvy delegace československé vlády u Svatého stolce na konci prosince 1989 ujistily o tom, že *modus vivendi* považují za neúčinný na základě mezinárodněprávní zásady o zániku platnosti smlouvy při podstatné změně okolností, zvané *clausula rebus sic stantibus*.¹⁷

Myšlenka uzavření nové mezinárodní smlouvy mezi Českou republikou a Svatým Stolcem se zrodila roku 1997, během třetí návštěvy papeže Jana Pavla II. V české republice. Vláda, jmenovaná v roce 1998, se rozhodla tuto myšlenku uskutečnit. Od dubna 2000 komise sestavená ze stoupenců obou stran pracovala na znění návrhu smlouvy. Výsledné znění bylo více než jen rámcovou smlouvou, nevylučovalo ani možnost uzavření dalších dodatkových smluv.¹⁸

2. CÍRKEV A STÁT

2.1. Možné varianty vztahů mezi státem a církví

Vztah mezi státem a církví je ve své podstatě určující pro ekonomické postavení církví a náboženských společností v daném státě. Vytvářel se v každé zemi (v každém regionu) odlišně v závislosti na dnes již historických vlivech či faktorech a vyznačuje se značným rozpětím od plné identifikace (existující historické plné sepětí státu a církve) až po krajní mez neidentifikace, kterou představuje odluka. Do jaké míry se v té které zemi podaří tento vztah přiblížit k ideálnímu stavu nebo dosáhnout alespoň relativního optima, bude vždy záležet na mnoha faktorech. Mimo jiné bude záležet na celkovém postavení církví v celosvětovém národním hospodářství, na snaze obou stran chtít dosáhnout přijatelného stavu pro obě strany, ale také na vyjasněnosti majetkových vztahů mezi státem a církví.^{19,20}

Obr.: Vztah státu a církve²¹

17 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 34-35.

18 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 35.

19 ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 139.

20 Srov.: REKTOŘÍK, J. a kol.: *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ekopress, 2007. s. 173.

21 ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 140.

2.2. Identifikace a neidentifikace

Identifikace znamená, že se v daném státě konzervuje historické sepětí církve a státu, který se identifikuje s určitým náboženstvím, ideologií nebo světovým názorem. Opakem je postavení států, které uplatňují princip neidentifikace a které respektují církevní a světonázorovou neutralitu. Kromě náboženské svobody tyto státy respektují i svobodu ve vztahu k ekonomickému postavení církví a k církevnímu majetku (pokud na vztahu k majetku neexistuje „historická zátěž“ jako v České republice). Odluka znamená, že stát neuznává církev ve smyslu právním. Zavedením skutečné odluky přechází církevní organizace na území státu v pouhý faktický stav, přestává být organizací právní. Odluka se netýká jen některých církví, nýbrž všech církví ve státě bez výjimky. Vztah státu a církve ve stavu kooperace se vyznačuje náboženskou svobodou, uznáním církve po stránce právní i ve vztahu k její vnitřní autonomii. Církev se v tomto vztahu, díky majetkové vyjasněnosti a oběma stranami respektovaného způsobu financování církví, mohou významně podílet na rozvoji všech sfér veřejné politiky, do které mohou vstupovat (charita, vzdělávání, zdravotnictví, využití volného času mládeže a dětí apod.). Vztah kooperace může být potvrzen formou smlouvy mezi státem a reprezentací příslušné církve, ve které jsou zakotveny vzájemné vztahy, povinnosti a práva, způsob financování církve a vlastnický vztah k majetku. Tento stav kooperace se nazývá konkordát.²²

2.3. Sekularizace

Při vzniku Československa bylo provedení odluky zahrnuto v programech většiny českých politických stran, V koncepci T. G. Masaryka a jím zpracované Washingtonské deklaraci bychom našli pojetí spíše anglosaské. V prohlášeních socialistických i nesocialistických českých stran se projevují velmi radikální, zejména protikatolické rysy, namnoze inspirované příkladem Francie. Nejvýrazněji se promítly v návrhu zákona, který předložil počátkem 20.let představitel Volné myšlenky Dr. Bartošek. Požadoval dokonce zákaz diplomatických styků s Vatikánem, konfiskaci majetku církve bez náhrady, řadu dalších majetkových omezení církve a přísný dohled státu nad v: všemi církevními úkony takže projevy papeže a církevních orgánů mohly být vytištěny jen se souhlasem ministerstva vnitra apod. atd. Tento v zásadě socialistický návrh však byl odmítnut. Již dříve při projednávání návrhu ústavní listiny v parlamentu v důsledku jednotného stanoviska slovenského poslaneckého klubu tlumočeného Dr. Markovičem bylo zamítnuto, aby odluka církve od státu byla obsažena v ústavě. Vlivem A. Švehly byla tato problematika nejprve odsunuta na pozdější dobu a posléze v koaličním zájmu zapomenuta.²³

O odluce se znovu uvažovalo při ostrém střetnutí s katolickou církví po 1948. Vyjádřením rozdělení katolické hierarchie byly však takzvané církevní zákony, které platí dodnes. V průběhu padesátých let byla praxe státních orgánů dále zos-

22 ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 140-142.

23 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky*. 3, *Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 165-166.

třována a postihovala nejen katolickou církev, ale možnost uplatňovat svobodu vyznání pro každého. Z těchto důvodů se v roce 1968 ozval především z evangelických kruhů požadavek odluky jako jedna z možných záruk větší náboženské svobody.²⁴

Při zbavení církví veškerých majetkových zdrojů stát však zabezpečuje nejen potřeby církví, ale i platy duchovních, a také poskytne prostředky pro vydavatelskou činnost, výrobu náboženských předmětů, dotuje opravu kostelů apod.

Odluka církve od státu může být přátelská, neutrální nebo nepřátelská. Zajištění svobody vyznání nezávisí na typu vztahů mezi státem a církvemi, tedy na tom, zda je nebo není provedena odluka církve od státu. I v neodlukovém typu se mohou vytvářet obdobné vztahy. Důležitější zřejmě je, jaký poměr má stát ke svým občanům, jak respektuje a zaručuje jejich práva a svobodu.²⁵

Částečná odluka v ČR byla provedena na počátku 90. let 20. století. Zatím jen v jisté nicméně významné oblasti, a to přímo ústavou a její nedílnou částí – Listinou základních práv a svobod, ve které je zaručena široká náboženská svoboda všem jedincům. Listina de facto obsahuje důležitý znak odluky, kterým je ustanovení, že stát je konfesně neutrální, tj. neváže se na žádnou konkrétní církev a současně nečiní žádné rozdíly mezi církvemi – ať už jsou „malé“ nebo „velké“.²⁶

V roce 2002 se pak tehdejší vláda pokusila o (neúspěšně) uzavření nového konkordátu, o němž bude následně pojednáno podrobněji.

Další fázi odluky státu a církve představovalo přijetí zákona č. č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů, který se na jedné straně vypořádává s majetkem a církve právě ve smyslu odluky církve od státu a na druhou stranu také zcela mění výchozí pozici pro případné pokračování či novou podobu konkordátní smlouvy.

3. KONKORDÁT

3.1. Definice konkordátní smlouvy

V odborné literatuře bývá většinou užíván termín konkordát, přičemž bývá uváděn rozdíl mezi konkordátem v širokém smyslu (jakékoli smluvní ujednání mezi Svatým stolcem a státem) a konkordátem v užším smyslu (slavnostní podrobná smlouva regulující *ex integro* vztahy mezi státem a Svatým stolcem a katolickou církví na území státu). Pro vyhnutí se tomuto rozlišení lze užívat v širším smyslu obrat konkordátní smlouva, termín konkordát ponecháme pro jeho užívání v užším, přesnějším smyslu.²⁷

24 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 166.

25 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 167.

26 ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 143.

27 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 7.

Výraz *concordatus* etymologicky pochází od slova *concordare* souhlasit, shodovat se. Označuje dohodu mezi státem a Svatým stolcem, jejímž cílem je úprava záležitostí důležitých pro obě strany. Pro pojmenování takových dohod byly v dějinách užívány různé názvy: *concordia*, *pactum*, *concordaia*, *conventio*, *modus vivendi*. V současné právní literatuře slouží název konkordát jako technický termín k vyjádření dvoustranné dohody, uzavřené mezi orgány nejvyšší státní a církevní moci. Současní právní teoretici se shodují na definici, že konkordát je mezinárodní dvoustranná smlouva mezi Svatým stolcem a vládou příslušného státu na základě partnerství v záležitostech, které zajímají obě strany.²⁸

Současný Kodex kanonického práva CIC/1983 používá záměnné termíny *conventio* (kán. 3) nebo *concordatum aliaque huiusmodi conventio* (kán. 365 § 1 odst. 2). Při církevním úředním vyhlášení v *Acta Apostolicae Sedis* jsou konkordátní smlouvy vždy zařazeny pod nadpis *conventiones*.²⁹

Konkordát je dle Krukowského³⁰ forma smlouvy mezi Svatým stolcem a státem, kterou se upravují vztahy mezi církví a státem. Konkordátní smlouva je specifickým evropské právní kultury, vycházejícím z křesťanské nauky nábožensko-politického dualismu. Ke vzniku konkordátu vedla bezprostředně rivalita dvou vlád: papeže v řádu duchovním a císaře (krále) v řádu časném. Nejprve se objevil císařopapismus, směřující k podřízení církve politickým cílům panovníka. Později zase vznikla ze strany církve tendence dosáhnout nejen nezávislosti na císařské moci, ale nadvlády nad ní (supremace). Pro pokojné vyřešení napětí a předcházení sporům mezi těmito dvěma vládami došlo k dvoustranným úmluvám, zvaným konkordáty.

Konkordáty měly v historii různou formu:

1. dvojí vzájemný projev vůle
2. formu papežské buly
3. formu bilaterální mezinárodní úmluvy podle norem a principů mezinárodního práva veřejného.³¹

Pokud jde o pojem, konkordát lze tedy vymezit jako bilaterální mezinárodní smlouvu uzavíranou mezi státem a Apoštolským stolcem (nikoli Vatikánem!) a upravující záležitosti společného zájmu obou právních subjektů. Do mezinárodního práva veřejného patří ovšem i úmluvy Svatého stolce ve věcech necírkevních, kdy nejde o konkordáty (např. část Lateránských smluv). V některých světských záležitostech vystupuje jako strana mezinárodní smlouvy stát Vatikánské město.³²

28 KONÍČEK, J.: in: DOLISTA, J. et al.: *Vztah státu a církvi v ČR z hlediska teologií církvi a programů politických stran: sborník z pořádaných konferencí*. 1. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006. S. 72-73.

29 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 7.

30 KRUKOWSKI, J.: *Konkordaty współczesne*, s. 29.

31 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 196

32 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 196

Podle rozsahu smluvní právní úpravy lze rozlišovat konkordáty:

1. univerzální (celostní) – týkají se všech otázek *mixti fori* (ovšem může jít i o více smluv, např. konvencí se Španělskem);
2. parciální (částečné) – týkají se jen některých věcí společného zájmu (např. jen vojenské duchovní správy...)³³

Záruka konkordátem

- ◆ precizace jednotlivých právních institutů, kterými je náboženská svoboda jednotlivce i kolektivů v jednotlivých zemích zaručována, a
- ◆ záruka jejich stability.³⁴

V kontextu ratifikace konkordátů se setkáváme s termínem „konkordátní právo“ – užívá ve dvojm. významu: jednak jde o nepočetné normy upravující právní sílu a popř. i proces uzavírání mezinárodních smluv Svatého stolce s jednotlivými státy (tradičně nazývaných konkordáty), jednak a zejména tyto smlouvy samé, které jsou, jakožto smlouvy normativní, pramenem slova subsystémem kanonického práva *sui generis*, nazývaným také „církevní právo vnější veřejné“, v druhém smyslu pak je součástí mezinárodního práva veřejného.³⁵

3.2. Předmět konkordátu

- ◆ *res spirimales* (věci duchovní) – postavení církve ve státě (dříve i práva a privilegia duchovních), svoboda vyznání, apod.
- ◆ *res temporales* (věci časné, světské) – správa církevního majetku, otázka daní, dotací, rekompenzací, sociálního zajištění duchovních.
- ◆ *res mixtae* (věci smíšené) – hranice diecézí versus státní hranice, vojenská a diplomatických styků se Svatým stolcem.

Členění je ovšem ne zcela ohraničené, v širším slova smyslu jde vždy o „*res mixti fori*“. Po 2. vatikánském koncilu církev programově rezignovala jak na přednostní postavení katolické církve ve státě, tak na privilegia duchovních; důraz se klade na individuální i kolektivní náboženskou svobodu. Ovšem státu se žádná privilegia (např. právo na prezentaci biskupů) neposkytují. Konkordáty s tzv. „katolickými státy“ (Itálie, Španělsko, Venezuela...) byly revidovány – ve všech případech církev rezignovala na privilegium státního náboženství.³⁶

3.3. Předmět konkordátních smluv

Předmětem konkordátních smluv je regulace vzájemných vztahů mezi státem a Svatým stolcem, postavení a působení katolické církve v daném státě.³⁷

33 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 195

34 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 24.

35 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 195

36 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 196

37 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 8.

A. Obecné zásady institucionálních vztahů mezi státem a církví

- ◆ Vzájemné uznání státu a Svatého stolce
- ◆ Garance zásady náboženské svobody, autonomie a nezávislosti státu a církve
- ◆ Zdůraznění zásady spolupráce

B. Ujednání ohledné postavení a působení církve v jednothvých oblastech

- ◆ Autonomie církve
- ◆ Svobodné veřejné působení církve
- ◆ Duchovní služba ve veřejných zařízeních
- ◆ Ochrana manželství a rodiny
- ◆ Oblast vzdělání a výchovy
- ◆ Oblast kultury
- ◆ Majetkové právo³⁸

3.4. Konkordát jako mezinárodní smlouva

Smlouvami mezinárodními v technickém smyslu jsou ty smlouvy, v nichž státy vystupují a jednají jako svrchovaná společenství. Vzhledem k předmětu je možné rozdělit mezinárodní smlouvy několika způsoby. Nejčastěji se mezinárodní smlouvy třídí na smlouvy politické a na smlouvy sociální. Dále tvoří zvláštní skupinu smlouvy válečné a smlouvy právotvorné. Tyto poslední upravují konkrétní poměry mezi státy, zakládají práva a závazky pro smluvní strany. Právě do této skupiny lze zařadit konkordáty, protože jsou jimi upravovány záležitosti mezi církví a státem, záležitosti, na kterých má zájem ta i ona suverénní mocnost, záležitosti církevně-politické. Oběma stranám zde vznikají práva a závazky; konkordáty se stávají pramenem církevního práva partikulárního, derivujícího více méně právu obecnému. Konkordáty jsou považovány za mezinárodní smlouvy *sui generis*. Nejsou mezinárodními smlouvami v běžném slova smyslu, protože Církev a stát, dvě společnosti svéprávné a nezávislé, mají rozdílné cíle a používají prostředky, které odpovídají jejich povaze. Konkordáty jsou proto charakterizovány jako smlouvy typu mezinárodních smluv, se kterými mají podobné to, že platí mezi suverénními společnostmi a jejich platnost nemůže být jednostranně porušena. Konkordáty jsou tedy speciálními mezinárodními smlouvami.³⁹

3.5. Proces uzavírání konkordátu

Uzavírání, náležitosti, změny, platnost a účinnost konkordátu mezi státem a Svatým stolicem se řídí pravidly obsaženými v mnohostranné Vídeňské úmluvě o smluvním právu ze dne 23. května 1969, která je pod č. 15/1988 Sb. součástí českého právního řádu.⁴⁰

38 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: Revue církevního práva, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 9–11.

39 KONÍČEK, J.: *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa: církevně-politický vývoj v letech 1918-1993*. 2., upr. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2005. s. 24.

40 VALEŠ, V.: *Konfesiční právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 231

4. MODUS VIVENDI

4.1. Modus vivendi

Modus vivendi (doslova „způsob (sou)žití“) byl mezinárodní smlouvou *sui generis*, kterou s Československou republikou sjednal Svatý stolec v roce 1927/28 poté, co byly úplně obnoveny vzájemné diplomatické styky. Od konkordátu se tento typ smlouvy liší tím, že je uzavírán „na zkoušku“, tj. do vyřešení všech základních otázek, Podstatných pro katolickou církev i stát.⁴¹

Svatý stolec, vědom si specifických československých poměrů, netrval na tom, aby vzájemné vztahy byly upraveny formou klasického konkordátu, který obvykle ratifikoval buď parlament, nebo hlava státu. V případě ČSR by totiž bylo v případě konkordátu bezpodmínečně nutné, aby jej T. G. Masaryk podepsal. To by ale vzhledem k jeho všeobecně známému negativnímu postoji ke Svatému stolci, jeho mezinárodně právní subjektivitě a ke katolické církvi jako celku, nebylo možné. Prezident proto zůstal mimo hru a zdá se, že s tím byl smířen. Koneckonců nebyl sám – podobně tom byl i československý Sbor biskupů a místních ordinářů, kterých se dohoda měla týkat především. Obě smluvní strany zvolily ne zcela standardní formu oboustranné vyjednávací strategie při vyřizování diplomatických sdělení na vládní úrovni, která prezidentský souhlas nevyžadovala.⁴²

Modus vivendi byl přijatelným kompromisem, který řešil ty otázky, na kterých bylo možné se dohodnout. Tak celou záležitost chápaly jak obě vyjednávací strany, tak i československá odborná veřejnost. Ač se zástupci vlády, a zejména ministr zahraničních věcí Edvard Beneš, obávali negativního ohlasu zainteresovaných odborníků a socialistických stran, nenalezneme jednoznačně odmítající stanovisko. I když se další vztahy církve a státu nevyvíjely jednoznačně pozitivně (konflikty s novým nunciem Ciriácim apod.), stát a církevní špičky nadále spolupracovaly v řešení dalších otázek a celkový pohled na soužití církve a státu lze hodnotit jako vstřícné a konstruktivní.⁴³

4.2. Kritika Modu vivendi

Samotný Modus vivendi rozdělával především odbornou veřejnost již v době svého přijetí. V dobové literatuře nacházíme mimo jiné také věcnou argumentaci od Hobzy, z níž níže přinášíme stručný výběr:

Přijetím Modu Vivendi byl podle Hobzy porušen princip suverenity, který nedovoluje, aby na státním území vykonával úřední funkce někdo, kdo odvozuje svou moc od jakéhokoli zahraničního činitele.⁴⁴

41 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 266

42 VALEŠ, V.: *Konfesionální právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. s. 132

43 SUCHÁNEK, R.: *Modus vivendi*. In: *Revue církevního práva*, č. 23 (3/02). Praha. 2002, s. 221.

44 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 10.

Dále uvádí: „Náš Modus vivendi nedovedl státu zabezpečiti ani práva veta, které by vylučovalo jakékoli vyjednávání s Vatikánem o tom, jsou-li námitky proti navrženému kandidátu odůvodněny čili nic. Že právo veta není totéž co právo námitek, není snad třeba vysvětlovati lidem práva znalým.

Úprava smluvená v Modu vivendi nezachovává bohužel ani rovnosti mezi suverennitou světskou a duchovní. Stát čl. Chce se touto nešťastnou úpravou snížit na posici podřízené strany, která nadřízenému suverénu, papeži, smí přednésti jen některé námitky, o jejichž důvodnosti bude rozhodovati papež.“⁴⁵

Hobza jednoznačně dodává, že „Modus vivendi je ve skutečnosti konkordátem, tj. úmluvou, kterou uzavřel stát s Vatikánem o úpravě jistých konfesních záležitostí ve státě.“⁴⁶ „Konkordát značí pravý opak rozluky. Že by byl krokem k rozluce, lze předkládati ku věření jen lidem politicky zaostalým.“⁴⁷ A dále: „Náš Modus vivendi patří do kategorie politických konkordátů. Že není právo tvorným aktem, říká Modus vivendi sám.“⁴⁸

Navíc argumentuje faktem, že nebyl ani publikován, ani vyhlášen zákonem (publikován byl totiž až roku 1937).

Československo v Modu vivendi nakonec souhlasilo s omezením svých práv. Podle čl. IV. Svatý stolec dřív, než mohl přikročit ke jmenování arcibiskupů, diecézních biskupů a dalších vysokých církevních funkcionářů, musel oznámit československé vládě návrh takového kandidáta. Vláda mohla vznést námitky politického rázu, zejména pokud jde o bezpečnost státu. Všichni tito hodnostáři museli před nastoupením do úřadu složit slib věrnosti československému státu.⁴⁹

Konkordáty nejsou mezinárodními smlouvami; nejsou za takové uznány ani panující teorií ani mezinárodní praxí. Opačný názor několika autorů je zcela neškodný. Konkordáty nežijí podle mezinárodního práva a nemohou býti tudíž ve státě traktovány jako mezinárodní smlouvy; z mezinárodního práva nemohou vůbec čerpati důvodů své závaznosti. Jisté analogie dají se hájiti (na př. zrušení dohody státem na základě presumované klausule »rebus sic stantibus«).⁵⁰

V této otázce však na poli mezinárodního práva veřejného došlo dalším vývojem k posunu, a Hobzovo tvrzení tudíž nelze vztáhnout na současnou situaci.

45 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 11.

46 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 17.

47 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 18.

48 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 18.

49 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 181.

50 HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. s. 19.

5. VHODNOST A NEVHODNOST KONKORDÁTU

5.1. Návrh konkordátu 2002

V roce 2002 tehdejší ministr zahraničních věcí ČR Cyril Svoboda podepsal smlouvu mezi Českou republikou a Svatým stolicem o úpravě vzájemných vztahů. Podle obsahu a charakteru smlouvy se jedná o typický konkordát. V čl. 1 konkordátu Česká republika a Svatý stolec vzájemně uznávají svoji mezinárodněprávní subjektivitu a navzájem se považují za nezávislé a samostatné subjekty mezinárodního práva. V čl. 5 konkordátu Svatý stolec bere na vědomí, že Česká republika je v souladu se svým ústavním pořádkem nekonfesním státem, a není tedy vázána na žádné náboženské vyznání. Podle stejného ustanovení bere Česká republika na vědomí, že se katolická církev ve své činnosti řídí vlastními zásadami, a to zejména učením Druhého vatikánského koncilu o ekumenismu a náboženském dialogu. Další body konkordátu se týkají např. uznání manželství uzavřených v rámci katolických obřadů a jejich zrovnoprávnění s občanským sňatkem, provozování školských zařízení katolické církve, která musí splnit podmínky stanovené právním řádem ČR, udržování kulturního dědictví či duchovenské služby ve věznicích a v Armádě ČR. Jako mezinárodní smlouva ve smyslu čl. 49 Ústavy nevstupuje konkordát v platnost na základě podpisu ministra zahraničních věcí, nýbrž vyžaduje nejprve souhlas obou komor Parlamentu ČR a následně ratifikaci ze strany prezidenta republiky. Konkordát mezi Českou republikou a Svatým stolicem dodnes nebyl ratifikován, a proto nevstoupil v platnost.⁵¹

5.2. Konkordát ČR diskriminuje

Objevuje se mnoho hlasů, že zdůvodnění této smlouvy neodpovídá ani logice předkladatelů. Říká se v něm, že smlouva bude potvrzením příslušnosti k západoevropskému civilizačnímu prostoru, ale zároveň se uvádí, že z těch západoevropských států mají smlouvu s Vatikánem jenom Itálie, Španělsko, Francie a Rakousko. V další skupině jsou už jen země Afriky, Latinské Ameriky a tzv. Postsocialistické země. To znamená, že pro západoevropský duchovní prostor jsou zcela charakteristické jiné způsoby vztahů mezi církvemi a státem, než z minulosti překonané konkordáty, smlouvy apod.⁵²

Zásadní věc je dle Pavlíčka⁵³ ta, že pomíjí suverenitu České republiky. Hovoří se v ní o tom, že je specifická tím, že na rozdíl od jiných smluv upravuje vnitrostátní věci. Zároveň se bere na vědomí. Že podle euronovely ústavy mezinárodní smlouvy, pokud by měly vnitrostátní platnost, mají přednost před zákonem. Takže bude mít jedna církev – a to katolická – proti všem ostatním církvím privilegiované postavení. Za druhé se parlament tímto vzdá toho, aby sám rozhodoval o věcech, o kterých stát sám vždy rozhoduje.

51 SCHEU, H. CH.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, s. 60.

52 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky*. 3, *Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 173.

53 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky*. 3, *Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 174.

Na jedné straně se hovoří, že jsme nejateističtějším státem, na druhé straně budeme státem, který bude nejvíce klerikalizován. Bude uvolňovat rozhodování institucím, které nepodléhají svrchovanosti ČR. A to je koneckonců i vyjádřeno tím, když se říká, že stát uznává právní řád, který vyjadřuje Svatý stolec. To je dle Pavlíčka skutečně velmi špatně.⁵⁴

Smlouvou uznává Česká republika Svatý stolec jako subjekt mezinárodního práva veřejného a uvnitř státu jako představitele dvou církví registrovaných podle vnitrostátních předpisů, tedy Církve římskokatolické a Církve řeckokatolické. Česká republika připouští touto smlouvou, že právo vytváří nejen stát, ale i katolická církev a oba soubory norem uznává za rovnocenné. Svatý stolec jako subjekt mezinárodního práva určuje, které jemu podřízené orgány v ČR jménem církve v kterých věcech jednají, a kdy jedná sám (např. čl. 18, 19).⁵⁵

Smlouva je druhem konkordátu, který má zajistit zvláštní postavení katolické církve v České republice, a to na rozdíl od ostatních církví, jejichž postavení jako soukromoprávních subjektů je upraveno v zákoně č. 3/2002 Sb. Tomuto zvláštnímu postavení katolické církve odpovídají i formulace preambule o společných dějinách českého státu a katolické církve, o roli katolické církve v českém státě atd. Na konkordátní povahu této smlouvy upozorňují i oba soudci Ústavního soudu. Z výsledného znění byla vypuštěna předchozí formulace o „jedinečné“ roli katolické církve, kterou cituje ještě J. Mrázek. Zaslouhuje pozornost, že v předkládací zprávě k návrhu smlouvy se uvádí, že bude potvrzením příslušnosti České republiky k západoevropskému civilizačnímu prostoru. O něco dále se však praví, že ke státům, které uzavřely v 19. a 20. století takové konkordáty patří Itálie, Španělsko, Francie a Rakousko, druhou skupinu tvoří země Latinské Ameriky a Afriky a třetí skupinu státy, které uzavřely takové smlouvy v posledních desíti letech, počínaje Polskem, Slovenskem, pobaltskými státy, až po Albánii a Kazachstán. Lze pochybovat, že právě tento výčet svědčí o západoevropském civilizačním prostoru.⁵⁶

5.3. Námitka ohrožení ústavnosti

Podepsaná smlouva vzbuzuje vážné pochybnosti o její ústavnosti. Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je ČR svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát. Podle čl. 2 odst. 1 Listiny je stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání.

Znakem svrchovanosti státu je také svrchovanost vůči všem subjektům, které působí na území státu. Tato smlouva však podle čl. 3 odst. 1 zakládá subjektivitu katolické církve především na základě kanonického práva a teprve posléze podle právního řádu ČR. Postavení katolické církve se odvozuje od vnitrocírkevních předpisů, což v poslední době několikrát představitelé církve v ČR zdůraznili. V čl. 5 odst. 2 smlouvy se uvádí, že ČR bere na vědomí, že katolická církev se ve

54 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 174.

55 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 179.

56 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 179-180.

své činnosti řídí vlastními zásadami, nikoliv tedy právním řádem státu. V čl. 6 se ČR zavazuje zaručit katolické církvi právo vykonávat její apoštolské poslání, tedy zakládá jí právní nárok vůči státu, a to v souladu s potřebami církve a podle jejich předpisů nezávisle na státních orgánech.⁵⁷

Stát se touto smlouvou zbavuje prostředků limitovat svými zákony taková jednání, která by se přičila ústavním principům, např. pokud by taková činnost církve ohrožovala demokratické hodnoty státu, na nichž je stát založen, prosazovala by jen své náboženské vyznání nebo výlučnou ideologii, omezovala by základní práva a svobody občanů, svobodu víry a náboženství, zaváděla by diskriminaci v přístupu ke vzdělání atd. Takovou rezignaci nad právy státu v tradičních demokratických státech nenalezneme. V čl. 12 odst. 4 se Česká republika zavazuje z peněžních prostředků státu nadále podporovat katolickou církev v péči o různé hodnoty, a to na úrovni rovnocenné podpoře jiných vlastníků věcí, jež jsou součástí národního kulturního pokladu. Toto ustanovení je příkazem pro Parlament, pro tvorbu státního rozpočtu a znamená jeho konstantní finanční zatížení. Podobně jsou tyto nároky obsaženy i v čl. 13 odst. 2.⁵⁸

5.4. Návrh konkordátu z hlediska politologického

Smlouva se Svatým stolcem má vady právní i věcné. Její ratifikací by v rozporu s přesvědčením většiny společnosti byla zvýhodněna organizace, která uvnitř Státu reprezentuje menšinu a jejíž organizační struktura je založena na nedemokratických principech. Tomuto subjektu by byla poskytnuta v porovnání s jinými srovnatelnými subjekty mnohá privilegia. Stát by přestal být laickým státem, státem neutrálním ke všem vyznáním, a postavení katolické církve by se blížilo postavení církve státní. Stát by se vzdal podstatných znaků své suverenity vůči orgánům církevního zahraničního subjektu, jemuž smlouvou propůjčil legitimitu rozhodovat za občany České republiky, a to i v záležitostech. Které patří do výsostných práv zákonodárné a výkonné moci státu. Česká republika by tím ztratila svou náboženskou neutralitu, a to opět v rozporu s cítěním naprosté většiny občanů státu. ČR tuto smlouvu nepotřebuje a její schválení by ji poškodilo. Je výhodná jen pro Svatý stolec.⁵⁹

Právní úprava těchto vztahů ve státech EU je sice rozmanitá, ale nikde se nevykytují srovnatelné zásahy do svrchovanosti státu jako v předložené smlouvě. Smlouvou se do budoucna vylučuje rozhodnout o odluce státu a církve, ačkoliv i některé postsocialistické státy k takové úpravě v nedávné době přistoupily.⁶⁰

57 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 183.

58 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 184.

59 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 186.

60 PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. S. 186.

5.5. Doporučení smlouvy se Svatým stolcem

Vhodnost uzavření smlouvy České republiky se Svatým stolcem nelze dle Příbyla⁶¹, ale i dalších předních odborníků na konfesní právo z řad církve poměřovat příklady významných demokratických států, které z nejrozmanitějších důvodů smlouvu se Svatým stolcem smlouvu neuzavřely, nebo naopak států, v nichž je postavení katolické církve marginální, a přesto takovou smlouvu uzavřely. Zásada srovnávání srovnatelného by měla nastolit následující kritérium: Je běžné, že smlouvu uzavřely ty ze států středovýchodní Evropy, které se osvobodily z nadvlády marxisticky orientovaných totalitních režimů a v nichž je mezi křesťanskými vyznáními nejvlivnější a početně nejvýznamnější katolická církev? Kladná odpověď svědčí o faktu, že chybí jen ČR. Pravdou je, že z těchto zemí je v České republice nejslabší religiozita, avšak katolická církev zůstává i podle sčítání lidu v roce 2001 nadále nejpočetnějším křesťanským vyznáním:⁶² přihlásilo se k ní 2 740 780 osob, což je 26,8 % obyvatelstva České republiky. ^{V roce 2011 to však bylo již pouze 1 082 463 osob, tj. 10,4 % a lze předpokládat i nadále klesající trend.}

5.6. Předpokládaný přínos

Samotná ratifikace smlouvy se Svatým stolcem by se pak mohla stát podnětem k dalšímu rozvoji smluvního práva mezi státem a církvemi. Lze totiž předpokládat, že by vyvolala u nekatolických církví zájem o smlouvy se státem obdobného obsahu, což ostatně dosvědčuje i vývoj na Slovensku po ratifikaci Základní smlouvy mezi Svatým stolcem a Slovenskou republikou: „Na příkladu Slovenské republiky je velmi výrazný dopad paritního přístupu státu k církvím a náboženským společnostem. Nejprve byla zákonem č. 394/2000 Z. z., který novelizoval zákon č. 308/1991 Sb. (zákon O církvích), dosud platný ve Slovenské republice, s účinností od 1. ledna 2001 stanovena možnost uzavírání smluv mezi státem a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi. Jednotlivé církve a náboženské společnosti tuto možnost začaly využívat, což vyústilo v uzavření Zmluvy mezi Slovenskou republikou a registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi z 11. dubna 2002, která je ve svém znění modifikovanou podobou... základní smlouvy (se Svatým stolcem).“⁶³

5.7. Dopad zásad náboženské neutrality a paritního přístupu

Nábožensky neutrální stát se cíleně neváže na jedno určité náboženství nebo vyznání a se zřetelem k principu náboženské svobody vytváří legální rámec pro postavení a působení církví a náboženských společností. To ve svém důsledku vede k specifikaci jejich právně rovnocenného postavení – parity. Na základě principu autonomie a nezávislosti se pak stát jednak zříká zásahů do vnitřních záležitostí církví a náboženských společností, jednak se zavazuje respektovat jejich vnitřní předpisy, což umožňuje při zachování paritního přístupu respektovat reálné rozdíly mezi jednotlivými církvemi a náboženskými společnostmi a nábožensko-sociální situaci v konkrétní zemi.⁶⁴

61 PŘIBYL, S.: *Konfesněprávní studie*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. s. 50-51.

62 PŘIBYL, S.: *Konfesněprávní studie*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. s. 50-51.

63 PŘIBYL, S.: *Konfesněprávní studie*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. s. 57.

64 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 23-24.

Němec upozorňuje: Pouze katolická církev má vlastní reprezentaci na rovině mezinárodního práva veřejného. To jí – na rozdíl od ostatních církví a náboženských společností – umožňuje uzavírat mezinárodní smlouvu se státem, což by snadno mohlo vést k jejímu nadřazenému postavení. Je proto nesmírně důležité, že jak stát, tak katolická církev výslovně odmítají vytváření privilegovaných pozic jedné církve: stát na základě náboženské neutrality a zásady paritního přístupu k církvím a náboženským společnostem, katolická církev právně závazně na II. Vatikánském koncilu, kdy se církev zřekla výkonu svých legitimně získaných privilegií a otevřela cestu k revizi dosavadních konkordátních smluv, čl. 76 *Gaudium et spes*. Důsledkem tohoto dvoustranného přístupu je skutečnost, že práva uznaná v konkordátní smlouvě pro katolickou církev jsou přiznána také ostatním církvím a náboženským společnostem, a to buď na základě aplikace existujících právních norem, nebo jejich modifikací či vytvořením nových právních norem. Anebo cestou uzavírání vnitrostátních smluv mezi státem a dalšími církvemi a náboženskými společnostmi.⁶⁵

Záruku přináší nejen demokratický paritní stát, který zásadně poskytuje církvím a náboženským společnostem též práva, takže co dohodne Apoštolsky Stolec pro katolickou církev, platí i pro ostatní církve a náboženské společnosti. Další zárukou je i dnešní pojetí katolické církve, která se v pokoncilové době zřídka nároků na privilegovanost, nepřipouští jakoukoliv takovou zmínku v nových konkordátních smlouvách a vyžádala si v tomto smyslu revizi všech dříve uzavřených konkordátních smluv. Navíc jsou nezřídka jednotlivými státy uzavírány vnitrostátní smlouvy s ostatními církvemi a náboženskými společnostmi, které jsou obsahově úplně nebo téměř shodné se smlouvami konkordátními.⁶⁶

Dlužno ovšem dodat, jak již bylo zmíněno, že postavení katolické církve oproti ostatním církvím (nejen) v ČR v mezinárodním právu tak jako tak výjimečné, jak jsme viděli např. v tvrzení Němce. Žádná mezinárodní smlouva s jinou církví a ČR uzavřena nebyla a de facto býti ani nemohla.

5.8. Konkordáty a nekatolické církve

Konkordátní smlouvy tedy přímo chrání jen katolickou církev, její složky a zařízení, a jen katolické věřící (jejich sdružení i jednotlivce). Avšak užitek z konkordátů mají dle Tretery⁶⁷ všechny církve a náboženská společenství. K principům parity, která se všeobecně uplatňuje v moderních nekonfesionálních státech, patří zásada: co platí pro katolickou církev, to platí i pro ostatní náboženská společenství (zejména pro všechna ve státě uznaná). Je ovšem otázka nárokovatelnosti takového postavení z pozice jiných církví.

Užitek z konkordátů mají nejen katolická církev a ostatní náboženská společenství, ale i státy, které se Svatým stolcem konkordát uzavírají. Konkordáty jim

65 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 23-24.

66 NĚMEC, D.: *Konkordátní smlouvy*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 26.

67 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 24.

napomáhají v realizaci náboženské svobody (ve prospěch katolické církve i jiných náboženských společenství, jednotlivců i kolektivů). Přinášíjí jistotu ve prospěch všech, zejména ve prospěch orgánů veřejné moci, státu a obcí, i ve prospěch orgánů katolické církve a jiných církví a církevních společenství, jakož i spokojenost věncím a klid celému národu.⁶⁸

5.9. Utajované jednání o novém konkordátu

Koncem měsíce října roku 2014 začal jeden z kritiků konkordátu, spisovatel, komentátor společenského, propagátor a popularizátor kosmonautiky, bývalý redaktor časopisu VTM Science a bývalý šéfredaktor elektronického literárního časopisu Lemurie – Petr Tomek – vydávat články s názvem „Hrozba konkordátu“ upozorňující na přehlíženou zprávu o přípravách dohod o novém konkordátu.

V člancích mimo jiné uvádí: „Krátce před polovinou letošního října (2014) se na chvíli objevila zpráva, že má Lubomír Zaorálek navštívit Vatikán. Veřejnost už v tu dobu víceméně hlasitě šuškala, že tam jde vyjednat a snad i podepsat smlouvu dohodnutou už 28. května když se do Vatikánu vydala Delegation ústavně-právního výboru Poslanecké sněmovny ČR. Delegaci tvořili po jednom zástupci hnutí ANO 2011, ČSSD a významní prosazovatelé zákona Stanislav Polčák z TOP09 a Marek Benda z ODS, zpravodaj zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Zpráva o Zaorákově cestě nebyla dementována, pouze smazána ze státních serverů, takže nevíme, jestli ze schůzky sešlo, byla přesunuta, nebo jestli jsou její závěry tak neskutečně tajné.“⁶⁹

Na první pohled, i dobu, v jaké články vycházejí, to může vypadat jako konspirační teorie, ke kterým ostatně Tomek nemá daleko. Avšak je pravdou, že 9.10.2014 vyšel článek na iDNES.cz nazvaný „Vrací se smlouva s Vatikánem. Zaorálek bude jednat i s papežem“ a pojednávající o tom, že se Česká republika znovu pokusí vyjednat mezistátní smlouvu s Vatikánem, kterou jako jedna z mála evropských zemí s křesťanskou tradicí nemá. Téma bylo znovu ve hře poté, co se ČSSD nepodařilo zvrátit podobu církevních restitucí. Ministr zahraničí Lubomír Zaorálek měl zamířit za papežem. „Měl by se setkat s Jeho Svatostí papežem Františkem a dalšími vrcholnými představiteli Svatého stolce. Cílem návštěvy bude projednání bilaterálních otázek, včetně jednání o Smlouvě mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů,“ sdělila iDNES.cz Vanessa Sandoová z tiskového odboru vlády.⁷⁰

Cesta se měla uskutečnit 14. a 15. října 2014, avšak, jak upozorňuje Tomek, nelze potvrdit ani vyvrátit, zda k ní došlo a s jakým výsledkem, neboť o ní neexistuje žádný zveřejněný záznam.

68 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: Revue církevního práva, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 24.

69 TOMEK, P.: *Hrozba konkordátu*. In Ateisté ČR [on line]. Poslední změna 23. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/2014/10/23/hrozba-konkordatu/>

70 KOPECKÝ, J.: *Vrací se smlouva s Vatikánem. Zaorálek bude jednat s papežem*. In iDNES.cz [on line]. Poslední změna 9. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/vraci-se-smlouva-s-vatikánem-zaoralek-bude-jednat-i-s-papezem-pr8-/domaci.aspx?c=A141009_142408_domaci_kop

Tomek⁷¹ ve svých textech připomíná: „Postavení náboženství v České republice je totiž dáno ústavou a příslušnými zákony, není proto třeba je upravovat ještě dodatečně.“

Svou obavu dále rozvíjí: „Konkordáty jsou „zvláště významné mezinárodní smlouvy“, což je v případě zemí, jako je právě Česká republika s necelými čtyřmi procenty praktikujících katolíků opravdu na pováženou. Takové mezinárodní smlouvy totiž bývají v justiční praxi považovány za nadřazené vnitrostátním zákonům.“ A dodává, že Římskokatolická církev by tak získala výhody, které žádné jiné náboženství nemá. Tomek pak také varuje před nerovností vzniklou z takovéto pozice Římskokatolické církve vzhledem k ostatním církvím i nevěřícím.⁷²

Na tomto příkladu můžeme shledat a doložit několik zásadních fakt:

- ◆ Předně, že v rámci odborné veřejnosti i nadále přetrvávají obavy z uzavření konkordátu, jakožto možnosti omezení Ústavou zaručených práv a svobod zvýhodněním postavení jedné z církví, tedy Římskokatolické církve.
- ◆ Současně ale je nutno upozornit na fakt, že i přes probíhající odlohu (ač přátelskou) bylo a je nadále uvažováno o možnosti uzavření nového konkordátu, a to nejen na úrovni řekněme akademické, v rámci prací, knih a článků členů Římskokatolické církve, potažmo Společnosti pro církevní právo, ale i samotných politiků – zvolených zástupců občanů ČR.
- ◆ To samo o sobě dokládá také aktuálnost a oprávněnost volby tohoto tématu.

Je však také nutno upozornit, že se tak stalo po platnosti kontroverzního zákona o církevních restitucích. Ostatně, tento zákon je stále aktuální a v současnosti se hovoří v souvislosti s ním o zdanění církevních restitucí jako o jedné z podmínek podpory vlády ze strany KSČM či zdanění restitucí.

ZÁVĚR

Na stránkách této práce nazvané *Ne-uzavření konkordátu mezi ČR a Svatým stolcem* jsme se pokusili přiblížit problematiku mezinárodních vztahů mezi ČR a Svatým stolcem z hlediska snah o uzavření mezinárodní smlouvy (i minulých smluv) – tzv. Konkordátu, které věrně kopírují celý vývoj vztahů mezi oběma subjekty mezinárodního práva.

Práce je rozdělena do pěti částí podstatného obsahu. V první části vymezují danou problematiku v rámci mezinárodního práva, subjektivity Svatého stolce a stručného historického exkurzu, kdy byl původní konkordát uzavřen s Rakousko-Uherskou monarchií zrušen pro podstatnou změnu poměrů – vyhlášením neomylnosti papeže. Přes vztah církve a státu popisovaný ve druhé části, po znovunavázání vzájemných diplomatických vztahů byl v roce 1928 podepsán *Modus vivendi* – vzájemný kompromis, avšak svou podstatou *de facto* konkordát, jak upozorňoval již Hobza. Na konci komunistické éry oba subjekty konstatovaly jeho

71 TOMEK, P.: *Hrozba konkordátu*. In *Ateisté ČR* [on line]. Poslední změna 23. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/2014/10/23/hrozba-konkordatu/>

72 TOMEK, P.: *Hrozba konkordátu*. In *Ateisté ČR* [on line]. Poslední změna 23. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/2014/10/23/hrozba-konkordatu/>

neplatnost a posléze se roku 2002 pokusily o uzavření nového konkordátu, který z obecného hlediska definuje část třetí. Část čtvrtá se vrací k podepsání Modu vivendi a jeho problematice. Již v době jeho uzavření převládaly hlasy volající po odluce státu a církve, a samotný text byl jimi kritizován. Jako příklad je uvedena Hobzova argumentace. Část pátá analyzuje pozitiva a negativa samotného textu konkordátu z roku 2002 a zabývá se argumentacemi nevhodnosti jeho ratifikace prezentované názory Pavlíčka a jeho obavami z možného porušení ústavnosti, a naopak předpokládané výhody z hlediska odborníků kanonického práva – Němce, Příbyla či Hrdiny.

Závěrem lze shrnout: Většina postsocialistických zemí uzavřela se Svatým stolcem konkordát. Jediná Česká republika byla výjimkou; a podle Hrdiny⁷³ jí zůstat neměla, třebaže už úvodní jednání o složení a činnosti tzv. paritní komise (tj. složené stejným dílem ze zástupců České republiky a Svatého stolce), která měla podklady ke smlouvě připravit, dávala tušit, že věc nebude mít zcela hladký průběh. Avšak právě toto lze již spatřovat za podstatný problém provázející celou ratifikaci.

Vytváření spravedlivého uspořádání sociálních a státních institucí je především úkolem státu. Je to politický úkol, není to bezprostřední úloha církve. Protože se ale jedná současně o úkol každého jednotlivce, církev vstupuje k tomuto úkolu tím, že poukazuje na uplatňování spravedlnosti, politiky a etiky, aby je dostala do života většiny lidí a současně je uskutečňovala. Církev se zřiká jakéhokoli politického boje a nechce suplovat stát. V usilování o spravedlnost však nechce stát na okraji společností a prosazuje svůj zájem o spravedlnost formou vlivu na svědomí lidí. Církev bude mít morální vliv na země Evropské unie, na jejich politiku a strategii pomoci chudým lidem. Obsah pojmu „charita“ bude stále aktuálnější. Poslání církve je náboženské, nikoli politické, hospodářské nebo jen sociální. Neváže se na žádný politický, sociální nebo ekonomický systém. Církev bude trvale prosazovat princip solidarity a vychovávat občany k sociálním vztahům.⁷⁴

Podle Tretery již však nelze předpokládat, že smlouva bude ve svém původním znění znovu doporučena k ratifikaci za příznivějších okolností. Mezinárodní zkušenosti s uzavíráním konkordátních smluv se mezitím prohloubily a zdokonalily. Také v českém právním řádu nastalo mnoho kladných změn týkajících se konfesněprávních záležitostí, s nimiž bude při koncipování nové konkordátní smlouvy třeba počítat, např. vydání zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, a zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi.⁷⁵

Ústava ČR zaručuje náboženské svobody s tím, že nestraní žádné z církví, a ČR je tak nekonfesním státem, což sice text Konkordátu 2002 akceptoval, ale hlasy

73 HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 298

74 DOLISTA, J. et al.: *Vztah státu a církve v ČR z hlediska teologií církví a programů politických stran: sborník z pořádaných konferencí*. 1. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006. s. 71

75 TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 35-36.

upozorňující na vytvoření výlučného postavení katolické církve jeho ratifikací de facto potvrzuje i Němec. Tehdejší text již vlivem pokročilého stádia přátelské odluky s majetkovým vyrovnáním není aktuální a nebude jej možno ratifikovat. Navíc sám kardinál Duka mluví o politickém angažmá kněží jako zapovězeném, což ovšem neupírá významu jejich práce v sociální, společenské a etické oblasti. Je však třeba si uvědomit, že katolickou církev od ostatních však nerozlišuje (pouze) větší počet věřících, ale také její organizovanost. Každý kněz je potenciálním delegátem Svaté stolice. Proto lze do budoucna předpokládat další snahy o sebeurčení kleriků a věřících v ČR uzavřením nové obdoby mezinárodní smlouvy, jak ukazují i utajovaná jednání o novém konkordátu z roku 2014. Nová smlouva by však měla na jedné straně akceptovat politickou vůli občanů reprezentovanou svobodnými volbami a sčítáním lidu (v roce 2011 se římskokatolické církvi přihlásilo jen 10,4 % obyvatel ČR) na jedné straně a ekumenickým hnutím na straně druhé, jež může do samotné případné budoucí smlouvy zasáhnout více než v minulosti. Případné uzavření nového znění tak bude vycházet z aktuální politické situace a většinového konsenzu, dost možná že například jako vymezení se proti islamizaci ve smyslu spíše nepůvodním kulturám než proti hrozbám terorismu. Nicméně, vzhledem k současnému stavu sekularizace lze konstatovat, že nový konkordát v tuto chvíli není nezbytně nutný a jeho uzavření a ratifikace není na denním pořádku.

LITERATURA

DOLISTA, J. et al.: *Vztah státu a církvi v ČR z hlediska teologií církvi a programů politických stran: sborník z pořádaných konferencí*. 1. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006. 128 s. ISBN 80-254-2776-5

HOBZA, A.: *Modus vivendi: Politický konkordát uzavřený mezi vládou československou a Vatikánem*. Praha: nákl.vl., 1930. 24 s.

HRDINA, I. A.: *Prameny ke studiu kanonického práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 278 s. Dokumenty. ISBN 978-80-7380-039-0.

KONÍČEK, J.: *Modus vivendi v historii vztahů Svatého stolce a Československa: církevně-politický vývoj v letech 1918-1993*. 2., upr. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2005. 308 s., [6] s. obr. příl. ISBN 80-239-6073-3

KONÍČEK, J.: *Konkordátní smlouvy mezi státem a Svatým stolicem*, in: DOLISTA, J. et al.: *Vztah státu a církvi v ČR z hlediska teologií církvi a programů politických stran: sborník z pořádaných konferencí*. 1. vyd. Olomouc: Společnost pro dialog církve a státu, 2006. s. 76. ISBN 80-254-2776-5

KRUKOWSKI, J. *Konkordaty współczesne, doktryna, teksty (1964-1994)*. Warszawa: Wydawnictwo CIVITAS CHRISTIANA 1995.

KOPECKÝ, J.: *Vrací se smlouva s Vatikánem. Zaorálek bude jednat s papežem*. In iDNES.cz [on line]. Poslední změna 9. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/vraci-se-smlouva-s-vatikanem-zaoralek-bude-jednat-i-s-papezem-pr8-/domaci.aspx?c=A141009_142408_domaci_kop

NĚMEC, D.: *Některé aspekty konkordátních smluv obecně a konkordátních smluv s postkomunistickými zeměmi speciálně*. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 26. ISSN 1211-1635

PAVLÍČEK, V.: *O české státnosti: úvahy a polemiky. 3, Demokratický a laický stát*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2009. 543 s. ISBN 978-80-246-1642-1.

PŘIBYL, S.: *Konfesionálněprávní studie*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2007. 261 s. Deus et gentes; sv. 8. ISBN 978-80-86263-95-3.

REKTOŘÍK, J. a kol.: *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ekopress, 2007. 309 s. ISBN 978-80-86929-29-3.

Revue církevního práva, Č. 64 (2/16), č. 42 (1/09), č. 43 (2/09), č. 23 (3/02). ISSN 1211-1635

SCHEU, H. Ch.: *Úvod do mezinárodního práva veřejného*. Praha: Auditorium. 2010, 142 s., ISBN 978-80-87284-05-6

SUCHÁNEK, R.: *Modus vivendi*. In: *Revue církevního práva*, č. 23 (3/02). Praha. 2002, s. 221. ISSN 1211-1635

ŠKARABELOVÁ, S., NESHYBOVÁ, J., REKTOŘÍK, J.: *Ekonomika kultury a masmédií*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 210 s. ISBN 978-80-210-4267-4.

TOMEK, P.: *Hrozba konkordátu*. In Ateisté ČR [on line]. Poslední změna 23. 10. 2014 [cit. 11. 4. 2019]. Dostupné z: <http://www.osacr.cz/2014/10/23/hrozba-konkordatu/NEMEC, D.: Konkordátní smlouvy>. In: *Revue církevního práva*, č. 42 (1/09). Praha. 2009, s. 7. ISSN 1211-1635

TRETERA, J., R.: *Současné konkordáty, zvláště albánské, a české naděje*. In: *Revue církevního práva*, č. 64 (2/16). Praha. 2009, s. 24. ISSN 1211-1635

VALEŠ, V.: *Konfesionální právo: průvodce studiem*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 239 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-135-9.